

İRAN-ŞAHSEVEN DOKUMALARI İLE TÜRKİYE YÖRÜKLERİNİN ALAÇUVAL VE HEYBE DOKUMALARI ARASINDAKİ TEKNİK VE DESEN BENZERLİKLERİ

* SOYSALDI, Aysen
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

** SARNESAR, Katayoun
İRAN/İRAN/ИРАН

ÖZET

İran'ın kuzey-batı bölgesi yani Azerbaycan eyaleti baştan başa Türklerin yaşadığı bölgedir. Türkler yerleştikleri illerdeki köylerin, ırmakların, dağların, ovaların adları da Türkçedir. Şahsevenler İran-Azerbaycan'ın en büyük ili veya Türk grubu sayılır. Asıl mesken tuttıkları yerler Tebriz ile Erdabil arasındadır. Şahsevenlerin geçim kaynakları hayvancılık, koyunculuk ve halı-kilim-yaygı dokumacılığıdır. Şahsevenlerde Sumak genelde kadınlar tarafından ve kışlakta dokunmaktadır.

Sumak, kayık yada verni aynı anlamda kullanılan terimlerdir ve Türk dokuma sanatlarında üç iplikli dokuma grubu içinde yer alır. Sumaklar kayma veya ilme atkılı bezeme tekniği ile dokunur ve tek yüzlüdür. Türkiye'de yörüklerin yaşadığı bölgelerde sıkça rastlanır ve kayık, kayma, ilme, halı örnekli gibi isimler verilir.

İran-Şahseven verni (sumak, kayık) dokumaları ile Türkiye yörükleri tarafından dokunan alaçuval ve heybelerin teknik, renk ve bazı nakışlar (motifler) bakımından aynı özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şahseven, yörük, sumak, verni, alaçuval.

---

*Asist. Prof. Gazi University, Vocational Education Faculty member, Department of Handicraft Education, major of Tekstil-Weaving, Knitting.

**Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, Researcher Scientist.

ABSTRACT

Resemblances Between The Weavings of Iran-Shahsavans and Weaving of Alachuval and Saddle Backs by Turkish Yörüks

Azerbaijan region at the north-west of Iran, is where Turks settled entirely. Shahsavans are seen as the widest Turkish group in Iran's Azerbaijan. Their bases spread between Tabriz and Ardebil. Shahsavans make their living by stock raising and carpet-rug weaving. Generally soumak is woven by Shahsavans women in villages.

Soumak, kayık or verné are terms that used in the same meaning, and placed three-thread weaving branch of Turkish weaving arts. Weft warping technique is used for soumaks which are one-sided. It is mostly found in the places where are yörüks live in Turkey and named as kayık, kayma, ilme or carpet method.

It is observed that, Iran-Shahsavans verné (soumak, kayık) weavings has the same qualities in technique, color and several motives with alachuval and saddle backs that woven by Turkish yörüks.

Key Word: Shahsavans, Yörük, Soumak, verné (verneh), alachuval.

İran-Azerbaycan Bölgesi Coğrafi Tanımı ve Türk boyları

İran'ın kuzey-batı bölgesi yani Azerbaycan eyaleti baştanbaşa Türklerin yaşadığı bölgedir. Bu eyaletin genişliği 250 000 km kadardır. Meşhur şehirleri: Merkez şehri; Tebriz, Maraga, Mened, Şebister, Urmiye, Selmas, Hoy, Makü, Zencan, Miyane, Erdebil, Meşgin eski adı (Hiyav), Muğan (Bilesuvar, Germi), Kazvin ve Eher'dir.

Bölgenin özelliği kara ve orman iklimidir. Kışın soğuk olmasına rağmen bahar ve yaz ılımlı geçer. Ayrıca Urmiye gölü bu bölgede bulunmaktadır.

Azerbaycan eyaletinden başka Hazar Denizi kıyılarındaki Gilan, Mazenderan, Horasan vilayetlerinde, Kazvin, Tahran, Sultanabat çevresi, Yezd, Kaşan, Hemedan, Şiraz gibi güney vilayetlerinde Türk boyları yoğun olarak yaşamaktadır.

Türk Boyları ve yaşadığı yerler şunlardır; Karagözlü boyu Hemedan ve civarında, **Afşar (Avşar) boyları** Azerbaycan ve özellikle Urmiye yöresinde oturmakta olup **Kasımlı va Araşlı** adları altında iki kola ayrılmaktadırlar ve **Kızıl üzen** kıyılarındaki, Kazvin, Hemedan tahran, Kirman Savuc bulak, Kirmanşah ,diğer mntıklalarda ve Horasan civarında yaşa-

maktadırlar .**Kaşgaylılar , Baharlı ve Farsmedan** (Türkçe anlamı Farsça bilmeyenler) **oymakları** Fars ili, Celayirler Horasan'da Kelat Yöresinde , **Bayat ve Kacar boyları** Sultanâbat ve çevresinde, **Yamut-Türkmen boyları** Gümüştepe bölgesi ve Hazar sahillerinde, **Kocabeyli, Şahseven, Tekeli, Muganlı, Kurtbeyli, Sapanlı, boyları** Karadağ Bölgesinde yaşamaktadırlar. Bunlardan başka, Azerbaycan eyaletinde **Şahseven, Hacı Alili, Bey dili, Mukaddem, Afşar, Kara Papak Karakoyunlu, Akkoyunlu, İnanlı, Kızılayak, Baş oğuz, Uğurlu, Kovanlı, Karasanlı, Kara dolaklı, Karababalı, Karaçlı, Muganlı, Hataylı, Avkanlı, Kızılkeçili, Şahsevenli, Karadağlı, Karsenikli, Karaçaylı, Osanlı, Umanlı, Karacorlu, Kıyamadinli, İlbeyli, Çarıklı, Porsunlu, Develi Türk boyları** yaşamaktadır. Ayrıca günümüzde nüfuslarının azalmasına rağmen en önemli Türk boylarında olan **Halac boyu** Save ve Kum civarında yaşamaktadırlar.

Türk boyları İranın kuzey-batı bölgesini baştanbaşa yurt edinmişlerdir. Bunların atalarının çok eskiden beri buralarda yaşamakta olduklarını Kadim Asur Tarihi (Kral Asur Benibal devri takiben 2500 sene önce) açık bir şekilde tespit ve kaydetmişlerdir. Türkler yerleştikleri yerlere de Türkçe adlar vermiştir. Yukarıda bahsedilen illerdeki köylerin, ırmakların, dağların, ovaların adları da Türkçedir. Irmaklar: Hoy bölgesinde; Akçay, Kızılçay, Koturçay, Zünüçay. Urmiye Gölü Bölgesi; Nazlıçay, Savuk Bulakçay, Çığ önü çayı, Su alan çay, Kumlakçay, Uçamdere. Karadağ mıntıkası; Akarsuyu, Karasu, Samur suyu, Kuruçay, Bilgar çay, Zerpedere. Erdebil mıntıkası; Savalan dağı Çarıksu, Balıklıçay. Meyane mıntıkası; Danlıyançay, Kaleçay, Kızılüzzen, Akmişçay, Karımçay, Türkmençay, Tatlıçay.

Dağlar ve ovalar: Tebriz-Karadağ mıntıkası; Kaplan dağları, Karadağ silsilesi, Üç Kardeş dağları, Karaul dağları, Kızıldağ, Aybek dağları. Mazenderan mıntıkası; Aladağ silsilesi. Kirman (Kerman) mıntıkası; Akdağ silsilesi. Horasan mıntıkası: Aladağ silsilesi. **Ovalar:** Tarım ovası, Mugan Ovası, Türkmen bozkırı.

Köyler: Marağa mıntıkası; Karakoyunlu, Karapota, Karaağaç, Kızılca, Karabaşlı, Keltepe, Yenice, Akçakent, Memekent, Küçük Haru. Savuk Bulak(soğuk bulak); Yeldamar, Karabaşlı, Derelik, Tohta, Çine, Sayınkale. Urmiye, Selmas ve Dilman mıntıkası; Karaağaç, Göktepe, Zorkaya, Kabaktepe, ve ilh. Makü, Hoy-Merend mıntıkası; Akbulak, Kızılca, Kızıletil, Şahbulak, Karaziya, Kalfalı, Avacık, Karınca, Balcıklı, Karaağaç, Çaldıran, Karaayna, Araplı, Akdüze(Kızıldağ), Kilise kendi, Sofiler, Sarıkent, Karatepe, Tanık. Tebriz-Karadağ Bölgesi; Basmış, Dede Baba, Teke-

taş, Kaşçıyılan, Mamakan, Kalecik, Paruk, Karakavak, Karatepe, Karader-
viş, Sariağaç, Terçemen, Hoca. Erdebil Bölgesi; Tepekavak, Hacı halife,
Kışlak, Şarkışla. Halhal Bölgesi; ılıca, Derebaşı, Türkmen çay, Güzel sa-
ray. Hamse ve Zencan Bölgesi; Sarımsaklı, Yenice, Demir otak, Karatepe
(akgedik dağları), Düzkent, Karadere, Gülkent, Yılmaz, Karabağ, Argon,
Karatepe, Taşkale, Nakırlı, Aktepe, Olançeç, Damık, Çakar, vs. Kazvin
Bölgesi; Karadağ, Arapçayı, Şahseven, Kışlak, Yengi İmam, Sayınkale,
Çubuklu, Alçak ve ilh. Hemedan mıntıkası; Kalecik, Bulgan, Şahverdi,
Kovankin, Bilik. Kaşan mıntıkası; Findağı, Dilican, Korukçu, Coşkan,
Yetkin, Mugan, Tarak, Çala, Tursun, Salyan, Karasu, Suzak, Suzkend. Ma-
zenderan mıntıkası; Akça, Sultankent, Şahbulak, Türk Mahalle, Karatepe,
Sarı, Gümüştepe(kasaba), Kızlık, Tilek, Beş Mahalle, Kızılalanga, Karaa-
langa, Karyel, Çalbaş, Başdere, Tanık, Damaga. Kirman mıntıkası; Bulak,
Sürek, Girik, Ferhatdağı, Kızkuyusu, Konuc, Konurhan, Keskin. Horasan
mıntıkası; Kayın, Uçar, Çakmak, Yakut, Fergana, Ak Derbend, Karaba-
kal, Karapınar, Hanlık, Koçan, Şirvan, Karabaşlı, Başdere, Kalmukkale,
Dolap, Fındıklı, Yenikale, Berzanlı, Hasankale, Kışlak, Akkale, Batak.
Kirmanşah mıntıkası; Gürbulak, Babak, Karavuş, Derili gibi köy adları
tespit edilmiştir. Ancak bugün bu adlar değiştirilmeye ve tarihi gerçekler
yanıltılmaya çalışılmaktadır (Azer, 1942; 12-13.).

Sumak, Kayık ya da Şahseven Verni Dokumalarının Tanımı ve Böl- geleri

“Sumak”, “kayık” ya da “verni” aynı anlamda kullanılan terimlerdir ve
Türk dokuma sanatlarında üç iplikli dokuma grubu içinde yer alır. Bu do-
kumanın yapılabilmesi için üç farklı işlevi olan iplik elemanları; a. çözü-
eriş-arış, b. atkı-argaç, c. bezeme atkısı-nakış ipi-yanış ipi olarak ifade edi-
lebilir. Çözgü ve atkı zemin dokuyu oluşturur. Dokuma yüzeyine desen,
renk ve biçim veren bezeme atkısıdır.

Sarmalı bezeme tekniği; bezeme atkısının çözgüleri dolanarak sarıl-
ması ile oluşturulan bezeme atkı sırasından sonra araya bir veya iki zemin
atkısı geçirilerek dokunan, havsız düz dokuma çeşididir. Bezeme atkısı
desene göre, her motifte farklı renklerde, iğne ardı dikişi tekniğinde, iki
ileri bir geri dönerek çözgüleri sarılır. Bu bezeme tekniğine Türkiye’de
Yörüklerin yaşadığı bölgelerde sıkça rastlanır ve kayık, kayma, ilme, halı
örnekli gibi isimler verilir (Soysaldı, 1999: 609-610).

Sumak: Azerbaycan’da havsız yaygı türüdür. Aynı zamanda Kuba Böl-
gesinde dokunan bir çeşit yaygıdır. XVII-XVIII. yüz yıllarda bu tür doku-

manın ana merkezi Şamahı (Şamaxı) şehri (Şirvan bölgesi) olmuştur. Sumak sözü aslında Şamaxının ilk adı olan Semak (Semax) ile bağlantılıdır. Bu dönemde dokunan sumakların, esas işlenen kompozisyonları Hatayi, Ejderha ve Göllü'dür. Sonraları halı kompozisyonları sumaklara geçirilerek dokunmuştur (Efendi, Eliyeva, 1998: 189).

Kayık (Qayıq): Azerbaycan Bölgesinde sumak, zili, şedde veya verni gibi havsız yaygılardaki çözümlere dolanarak geçirilen ilme atkıya (beze-me atkısına) verilen ad (Efendi, Eliyeva, 1998: 44). Yani başka bir deyişle dokuma tekniğinin adıdır.

Geçirtme Kayık: Bazen nakış iplikleri aynı erişlere iki kez sarılır ve üst üste gelen ilmeler daha kabarık gözükür. Bu uygulama nadiren görülmektedir. (Tağiyeva, 2005: 60- 140-166).

Ayrıca Azerbaycan'da "Şedde" isimli bir başka yaygı ismi daha vardır. bu isim satranç (şahmat) oyunundan veya Şadvad-Şadvard sözünün tahrip edilmiş şeklidir. Yaygılar Karabağ ve Kazak yörelerinde, mürekkep dolama usulü ile dokunan satrançlı (süjetli), ornamental ve damalı kompozisyonludur. Satrançlı denilen şeddelerin esasını deve, at kervanı, hayvan tasvirleri gibi desenler teşkil eder (Efendi, Eliyeva, 1998: 246-247).

Başka araştırmacılara göre "sumak" sözü maldar tayfalar olan Kimakların adı ile bağlantılıdır. Sonraları halı kompozisyonları da sumaklara dokunmuştur. Ortaçağ döneminde El İstahri Kimakları bir Türk tairesi olarak adlandırılır. Sumak Azerbaycan'da işlevine göre duvar örtüsü, küçük ölçülerde sumakça ise Namazlık olarak kullanılmaktadır. İran'da sumak Ahar, Merend, Urmiye, Muğan bölgesinde üretime başlamıştır. Azerbaycan'da ise Qarabağ (Cebrayıl, Lâçin) ve Nahcivanda dokunmuştur. Sonralar sumanın üretim merkezi Kuba'ya geçmiş ve 19. yüzyılda ün kazanmış ve diğer bölgelere geniş bir şekilde yayılmıştır. Sumak tek yüzlü havsız dokuma ve havsız dokumaların kökeni sayılır. Özgün kendine has bir çeşidi yoktur. Kompozisyon ve motifleri hemen hemen Guba Şirvan halılar ile aynıdır (Abdullayeva, 2002: 46).

Eskiden sumak Garabağ da geniş ölçüde dokunduğu bilinmektedir. Ayrıca sumak özellikle Guba ve Şirvan'da çok dokunmasına rağmen onun ilk dokunduğu yer Dağıstan olduğunu tahmin edilir. Şirvan, Guba ve Dağıstan'da dokunan hurçlar genelde kayık dokuma tekniğidir (Kerimov, 1961: 4).

Şahseven; XVI. yy.da Safavi döneminin ilk yıllarında şah taraftarı olan Türk boylarına verilen ad. Şah Abbasın davetiyle Küçük Asya'dan gelip

Erdabil şehri civarına yerleşenler aynı isimle adlandırılır. Şahsevenler İran-Azerbaycan'ın en büyük ili veya Türk grubu sayılır. Asıl mesken tuttıkları yerler Tebriz ile Erdabil arasındır. Şahsevenlerin geçim kaynakları hayvancılık, koyunculuk ve halı-kilim-yaygı dokumacılığıdır. İran'ın Azerbaycan bölgesinde bu isimle anılan birkaç yerleşim yeri vardır (Efendi, Eliyeva, 1998: 245).

Şahsevenlerde Sumak genelde kadınlar tarafından ve kışlakta dokunmaktadır. Bir kaç atölye dışında, evde gereksimlerini gidermek ve aile ekonomisine katkıda bulunmak için dokunur. Başka bir deyişle evde bir iş kolu sayılmaktadır. Bundan dolayı aile ve akraba kadınları yardımlaşarak dokuma yaparlar. Bu yardımlaşmaya, yöre ağzında imeci denilmektedir. Sumak dokumacılar ortalama bir günde en az 12 saat dokuma yaparlar. Sumaklar tek yüzlüdürler ve arka yüzlerinde sadece düzensiz, renkli iplik artıkları gözükmektedir. Bu artık iplik uçlarının bırakılmasının iki sebebi vardır. 1. Yer yaygısı olduğu için sıcak tutması, 2. Zarar veren böcekleri engellemesidir.

Sumak (verni) genelde Erdebil ilinde Meşgin, Germi ve Parsabad ilçe merkezlerinde, onlara bağlı kasaba ve köylerde ve bunun yanı sıra yörelerde dokunmaktadır. 2001'deki araştırmalara göre 100 yılın içinde sumanın dokuması Arasbaran bölgesinde çoğalmaktadır. Yöre halkı bunun nedenini şu cümle ile özetlemektedir. "Garabağ bölgesi sumanın ana yurdudur ve Aras ırmağını kuzey ve güney arasında Şahsevenlerin sürekli göç ettiklerinden dolayı bu dokuma türü zaman içerisinde Yörükler vasıtasıyla başka taifeler ve Muğan bölgesine yayılmıştır". En çok sumak dokunan taifeler; Arasbaran bölgesinde Hacı Alili ve Çelebyanlı'dır (**Fotoğraf 1**).

Doğu Azerbaycan ilinde Ahar, Keleyber şehirlerinde (**Fotoğraf 2**).

1. Erdebil ilinde sumak dokuyan taifeler: Muğanlı, Geyikli, Gebli, Hüseyin Hacetli'den ibarettir.

2. Erdebil ilinde sumak dokuyan köy ve kışlaklar: Hüseyin Cebli, Gebli, İman, Haçahmet, Celili, Güzeli kışlakları, Buranı ülya, Buranı Süfla, Kara Kapak köyleri, Aslanduz ve Parsabad şehirleri, Germi ilçesine bağlı; Mehemet Teki Kendi, kara Ağaç, Tulaçi, Ziveh köyleri.

3. Sarıhanlı (Sahip, Divan), Perihan, Kücenek; Tebenek Germi ilçesine bağlıdır).

Yukarıda belirtildiği gibi Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan ve Erdebil illeri dışında Kirman, Fars ve Çaharmehal-ı bahtiyari illerinde de su-

mak ve buna benzer dokumalar yapılmaktadır.

Kirman ilinde Afşar ve Bıçakçı Yörükleri bu dokumaya **Şirikipiç**, Fars ve huzistan ilinde Kaşkaylar rendi, Çaharmehal-ı bahtiyari illinde de **Se-randaz** denilmektedir. Afşar, Bıçakçı ve Kaşkay Yörükleri Türk kökenlidirler ve Safavi döneminde sürgün veya istek üzerine göç etmiş veya gönderilmişlerdir. Bu konu göz önüne alındığında sumak dokumaların İran geleninde yayılmasının Türk boyları olan Yörükler sayesinde olduğu anlaşılmaktadır).

Türkiye’de sumak ve Şahseven dokuması birbirine karıştırılmaktadır. Şahsevenlerin kayık dokumaları yün ağırlıklıdır. Yörede bu dokumalar verni olarak adlandırılmaktadır. Eğer malzeme yünden olursa bu verniye şahseven denir. Şahseven yada sumak yaygılar Türkiye’de Vanlı halı-kilim tüccarları tarafından pazarlanmakta ve bu yörelerde de dokunduğu ifade edilmektedir, (Soysaldı, 1999: 610).

Türkiye’de Sumak Dokumalar; Türkiye’de Kafkasya kültürüne yakın olan Doğu Anadolu’da atkılı sumak yaygılar daha çok dokunmuştur. Çuval ve bebek beşiği olarak atkılı veya atkısız kayık ve atlamalı kayık türlerine de rastlanır. Atkısız büyük yer yaygısı dokunmaz (Balpınar, 1982: 69).

Bu teknikle dokunan alaçuval, heybe ve torbalarda zemin ekseriyetle desenle kaplıdır. Ayrıca bu dokumalar daha gösterişli, kilime göre daha kalın ve dokuma tekniği bakımından daha dayanıklıdır. Bezeme atkısı dokuma yüzeyinde kabarık bir görüntü verir. Bu hafif kabarık görüntü dokumaya işleme yapılmış etkisi kazandırır. Bazı yörelerde bezeme atkısı geçirme işlemine “nakışını yapma” denildiği için yanlışlıkla sonradan işleme yapıldığını zannedenler de vardır. Aslında aynı ifade atlama-ulgama atkılı bezeme tekniği için de kullanılır. Zaten bezeme, süsleme, nakış, yanış, oyu, süs, ala terimlerinin Türkçede aynı anlamda kullanıldığı bilinmektedir. Desenin şekline göre birkaç farklı bezeme atkısı geçirme tekniği bir arada uygulanmaktadır (**Fotoğraf 14, 15**) (Soysaldı, 1999: 609).

Ayvacık Bölgesi alaçuvallarında sumak dokuma tarzındaki sarma atkılı bezeme tekniğine, yani nakış ipinin çözümler etrafında dolanması işlemine kayma denir. Alternatif sumak tekniğine ise ikili ulgama atkı adı verilmektedir. Bezayağı veya atkı yüzlü zemin dokulu ve ulgama-atlama atkı takviyeli desenli dokumalarda motiflerin iç boşluklarının kayma denilen teknikle doldurulduğu görülür (**Fotoğraf 9**, Atlıhan 1999: 39).

Milas ve Antalya Yörükleri halı kapaklı veya halı göreneği derler. Bu tekniğin el örgüsü ilmeklerine benzer bir strüktürü vardır (Reinhard, 1977:

247). Tarsus civarında çözümlere sarılarak yapılan balıksırtı veya düz sumak bezeme tekniğine ilme, kaydırmalı-alternatif sumak tekniğine ise oyulgama veya sırtmaç gibi isimler verdikleri tespit edilmiştir (Soysaldı, 1998: 233).

Nakış yani bezeme atkısı çözümlere tek tek veya çiftli sarılabilir. Her bezeme sırasından sonra zemin atkısı geçirilir. Bezeme atkısının sarma yönüne göre düz veya balıksırtı dokuma örgüsü meydana gelir.

Şahseven ve Sumak Dokumalarında Kullanılan Ham Maddeler

Sumak dokumasında üç iplik gurubunun kenetlenmesi söz konusudur. Bu üç iplik grubu eriş (çözgü), argaç (atkı) ve nakış ipi denilen ikinci argaç'tan ibarettir. Azerbaycan Bölgesinde geçmişte sumak dokumacılar, dokumalarında eriş ve argaçta yün kullandıkları için kendi ürettikleri yün ipliği tercih etmişlerdir. Fakat son zamanlarda erişlerde genelde pamuk, nadiren ipek ve bazı köylerde yün, argaçlarda ise pamuk, yün ve ipek kullanılmaktadır. Nakış ipinde ise yün ve ipek kullanılmaktadırlar. Son zamanlarda sipariş üzerine dokunan sumaklarda (verni) eriş ve argaç ipek kullanılmaktadır. Nakış iplerinde genelde yün, ipek veya her iki malzeme birlikte kullanılmaktadır. Sumak dokumalarında eriş ipleri beyaz ve argaç ipi de her zaman gri renk seçilir. Burada esas sumağını ortaya çıkmasından nakış ipi veya ikinci argaç büyük bir önem taşımaktadır (Sarnesar, alan araştırması, Muğan yöresi, 2004).

Anadolu'da ise kayma tekniğiyle dokunan çuval, ve heybelerde çözgü ve atkılar 50 yıl öncesine kadar yünden ibaret olmakla birlikte son dönemlerde pamuk kullanılmıştır. Nakış ipi ise daima yün tercih edilir. 21. yy. girişile bu konuda bir uyanış yaşanmakta ve kilim dokumalarda tamamen yün ve doğal boya kullanımı tercih edilmektedir. Ancak sarma atkılı sumak dokumalar artık çok nadir dokunmaktadır.

Ham Maddesine Göre Sumak Dokuma Çeşitleri

Sumaklar kullandığı malzemeye göre üç çeşide ayrılmaktadırlar. 1. Yünlü Sumaklar. 2. İpekli Sumaklar. 3. Yün-İpek karışımı (Yarım İpekli) Sumaklar (Yöre ağzında kef İbrişim)

1. Bu çeşit sumaklarda erişler pamuk, argaç ve nakış ipi yünden yapılmaktadır. Günümüzde bu tür sumağın üretimi git gide azalmaktadır. Araştırmamıza göre üretimin azalma sebebi artık evlerin sıcak olması (kullanım amacının değişmesi), sumak bir süs ve sanat eseri olarak görülmesidir.

2. İpekli sumaklarda eriş de kullanılan iplik yüksek kaliteli pamuktur.

Arçaçlarda hem zemin hemde nakış ipi olarak ipek kullanılmaktadır. Yünlü sumakların tam tersine ipekli sumak üretimi git gide artmaktadır. Çünkü ihracat talebi olarak pazar imkânları daha fazladır.

3. yün-ipek karışımı sumaklarda eriş de pamuk kullanılır. Nakış ipine çok özen gösterdikleri için ipek iplik, diğer kısımlar ve bazı motiflerde de yün kullanılmaktadır (Sarnesar, alan araştırması, Muğan ve keleyber yöreleri, 2004).

Kullanım Alanları; Verni (Sumak) bir el dokuması olarak genelde Şahseven yürükleri ve Erdebil, Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan illerinde dokunmaktadır. Şahsevenler bir göçebe topluluğudur onların yaşam biçimleri, göç olayları ve hayat koşulları göz önüne alındığı zaman Yörüklerin gereksimleri ve doğaya nasıl uyum sağladıkları daha iyi anlaşılmaktadır. Bundan dolayı araç gereçlerini, mutfak eşyalarını, çadır veya ev döşemelerini doğal koşullara göre ayarlamaktadırlar. Örneğin dokuma tezgâhları, yüklükler, giyim kuşam vs. Şahsevenler'de çuval, heybe, hurç-hurçin, ekmeklik, kaşıklık, tabaklık, tuz torbası, at çulu, (fermeş) yüklük ve yaygılar genelde kilim, kayık tekniğiyle dokunmaktadır. Yaygılar ciccim, kilim, sumak ve halı olarak görülmektedir. Hâlbuki çuval, hurç ve heybe gibi taşıma eşyalarında kayık tekniği daha fazla görülmektedir. Bunun yanı sıra sumak dokumaların çeyiz örtüsü, ayakaltı(paspas), sofralık ve perdelik olarak da kullanıldığı görülmektedir (**Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8**).

Köylerde ise hayat biçimleri Yörüklere göre farklı olduğu için yaygı olarak daha ziyade halı ve sumak-verni görülmektedir. Kap kaçak ve diğer eşyaları taşımak için kullanılan tabaklık, tuzluk vs. artık süs olarak kendini göstermektedir. Sumaklar genellikle yaygı, merdiven üstü, ocak kırağı (perdesi), keçe ve halı üzerini kaplamak için, halının yanında süs olarak ve duvar süsü gibi alanlarda kullanılmaktadır (Sarnesar, Bölge Araştırması Köcenek Köyü, 2004).

Ayrıca yöre ağzında Fermeş, farsî metinlerde mefreş yazılan içinde yatak, yorgan ve yastık gibi eşyalar saklanan bir eşyadır. Mugan şahsevenlerindeki fermeşlerde en çok görülen motif ejderhadır ve koruma amacıyla dokunur. Eskiden şahsevenlerin bir kısmı arazinin kuzey tarafında kalmak zorunda kaldıkları için Kuzey Azerbaycan'da bu motif daha çok görülmektedir (**Fotoğraf 6,7**, Ston,1997:163).

Şahsevenlerde de Türkiye ile aynı adlarla anılan heybe ve torba gibi eşyalar günlük kullanım için elzemdir. Bu eşyalar kayık dokuma tekniği

ile dokunur. Heybe ve torba desenleri ise Türkiye ile hemen hemen aynıdır (**Fotoğraf 7-8, 13**).

Türkiye’de kayık-sarma-ilme atkı bezemeli sumak tarzı dokumalar genellikle çuval ve heybe olarak dokunmaktadır. Batı Anadolu’da atlama ve sarma atkılı kırmızı zemin üstüne mavi, lacivert desenli çuval ve heybe dokumaları görülmektedir. Güney Anadolu’da Toroslar boyunca alaçuval ve heybe dokumalarında sumak tarzı, ilme ve kayma atkılı dokuma tekniği uygulanmaktadır. Anadolu’da Yörüklerin yerleştirildiği hemen her yerde sumak tarzı dokumalara çuval, heybe, torba gibi eşyalarda rastlanmaktadır. Kullanım yerine göre desenleri ve ölçüleri değişmektedir.

Alaçuvallar çeyiz çuvalı, esvap-giysi çuvalı olarak kullanılır. Dolayısıyla bir gelin kızın çeyizi içinde en göz alıcı eşyadır. Çünkü gelin atının arkasından çeyiz yükü bu çuvallar içinde taşınır.

Yanışlar-Nakışlar (Motif ve Kompozisyon)

Düz dokuma yaygılarda önemli olan unsurlardan birisi de yanış (motif) yani nakışlardır. Bu yanışlar zaman içerisinde kuşaktan kuşağa gelişip bu güne kadar gelmişler ve çeşitli biçimlerde bir araya gelerek desen ve kompozisyonları oluşturmuşlardır.

Yöre insanı doğal çevresinde gördüğü somut nesnelere, insan vücudu, hayvan türleri, bitkiler vs. dokuma tekniklerine uyarak stilize edip, soyutlaştırarak beyninde çizip ve uygulamıştır. Buna göre yöreler arasında motif benzerlikleri görülmektedir. soyut konulardan, geometrik biçimlerden ve tabiattan ilham alarak şekillendirilmektedir. Genellikle verni dokumalar desen ve kompozisyon bakımından üç gruba ayrılmaktadırlar.

1. Grup; Azerbaycan Cumhuriyetinde dokunan klasik sumaklar yer almaktadır. Bu sumaklarda motifler özellikle hayvanlar büyük ve detaylı olarak dokunmaktadır. Bunun yanı sıra havlı-halı dokumaların da kompozisyon ve motifleri de bu sumaklarda görülmektedir.

2. Grup; İran Azerbaycan Bölgesinde dokunan verni veya sumaklardır. Bu grupta bitki, hayvan ve geometrik motifler küçük ve stilize bir şekilde görülmektedir.

3. Grup ise Anadolu da dokunan ilme ve kayma atkı bezemeli alaçuval ve eyer heybeleridir ki genelde zemin ve bordür kısımlarında geometrik motifler yer almaktadır.

İran Azerbaycan Bölgesindeki üretim yörelerinde eski desen ve yanışlar kullanılmaktadır. Ancak bu motiflere yenileri de eklenmektedir.

Yeni motifler genelde soyut konulardan, geometrik biçimlerden ve tabiatın ilham alarak dokunmaktadır. Bu motifler onların doğayla özdeşleştiğini göstermektedir. Verni (sumak) motifleri Şahsevenlerin sosyal yapıları, gelenek göreneklere ve iklim koşullarını simgelemekte ve yaşam tarzlarını yansıtmaktadır.

Şahsevenler göç süresi içinde ekolojik bakımdan çok zengin meralardan geçmektedirler. Bu nedenle doğayla bütünleşerek duygularını ve dileklerini bu dokumalarda ortaya koymaktadırlar. Her yörenin kendine has bir desen veya kompozisyonu vardır. Genellikle sumak kompozisyonları şekil itibariyle üç bölümden oluşmaktadır. 1. Bordür. 2. Zemin. 3. Göl (**Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.**)

Bordürler bir bant şeklinde dokumayı çerçevelemektedir. Dokuma eninin yüzde yirmisini bordürler, yörede dıştan içe **lever** ve **zincire** denilen iki tane ince bordür arasında bir kalın bordürden oluşmaktadır. Bu sumak dokumaların orta zeminlerinde ise geometrik şekillerden meydana getirilen **göller** yer almaktadır. Zemin boşlukları ise çeşitli küçük motiflerle doldurulmaktadır. Ayrıca kompozisyon şekline, boyuta ve isteğe göre göllerin sayısı değişebilmektedir.

Verni-Sumak motifleri altı gruba ayrılmaktadır.

1- Hayvan nakışları, kuş türleri; kartal, hindi, tavuk, horoz, tavus ve yerel kuşlar, diğer hayvanlar ise; geyik, ceylan, kurt, köpek, kedi, yılan, koyun, kaplan, deve, aslan, tilki, çakal vs. (**Fotoğraf 2, 3, 4, 5.**)

2- Bitki nakışları, örneğin; bitki çeşitleri, çiçekli, ağaç, büte (şal) desenleri vs.

3- Geometrik nakışlar, örneğin; kare, daire, düz çizgiler, zigzag çizgiler vs.

4- Nesneli nakışlar, örneğin; dokuma araç gereçleri, kap kaçak, ev aletleri, makas, semaver, tarak, el feneri vs.

5- Tılsım, totem ve damgalar.

6- Bordürlerde kullanılan nakışlar.

Bazen köy veya yöreler kendine has birkaç çeşit motif ve desen kullanmaktadırlar. Başka bir deyişle o köy veya yörenin dokumaları belli bir motifle tanımlanmaktadır. Örneğin **Erdebil yöresinde köcenek motifi, aynı adı taşıyan bir köyde uygulanmaktadır.** Genellikle bu motifin ebadı 2x3 cm'dir ve bir çiçeği andırmaktadır. Bu yörenin diğer birkaç motif adı ise; **kara kiynak, terse kiynak, iç içe kiynak, göl, heriz, çeşmecan, kele koç, podoniz nişan, kergek, yelen yelen'dir.**

Kiynak Türkiye Türkçesi'nde **kıvrım veya ejder-canavar ayağı** olarak bilinmekte ve oldukça yaygın kullanılmaktadır.

Yelen ise Afyon-Emirdağ kilimlerinde çok yaygın olan bir bordür motiftir (Ürer, 1999: 652, 801).

Arasbarı (Doğu Azerbaycan ilinin kuzeyi) yöresinde daha ziyade **kiynak, kiynac, göl, kışlak, Şamlı, tırme, hişti, yelen yelen ve horoz** motifini görmekteyiz.

Yöredeki kompozisyonlara kiynac (çöl çiçeği), kiynak, goşa göl, tek göl, erşek, kalemi, celdihan vb. adlar verilmektedir. Genellikle göller (madyonlar) ejderha ve akrebi temsil etmektedirler ve koruma amaçlıdır.

Zaman içinde sumaklar başka dokumalardan, özellikle halılar ve cicimlerden de etkilenmiş ve böylece yeni motif ve desenler ortaya çıkmıştır.

Motifler günümüzde azda olsa yerlerini yapay ve doğa ile pek ilişkisi bulunmayan motiflere bırakmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise kooperatif sahiplerinin ve halı tüccarlarının daha önceden, istekler üzerine hazırladıkları motif ve nakışları dokuyuculara sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür sipariş dokumalar genellikle köylerde yerleşik olan göçebelerde gerçekleştirilmektedir. Bu yeni tasarım desenleri genellikle tarihi eserlerden bozuk kopya edilmiş şekiller ve halı desenleri oluşturmaktadır (Sarnesar, Alan Araştırması Doğu Azerbaycan İli, 2005).

Türkiye'de Alaçuval desenleri yatay veya dikey bordürler halindedir. 100 yıl önce dokunan örneklerde her bordürde farklı bir motifin bağlantılı tekrarları görülmektedir. Geniş ana bordürler su denilen ince bordürlerle desteklenerek sınırlandırılmıştır. Bu örneklerin çoğunda bordür aralarında "goraf" denilen ve birbiri içine giren çok renkli zikzak düzende atkı yüzü kilim dokuma motifleri tekrar edilmiştir. Bordürlerde ise **kırkbu-dak, anahtar, sekiz köşeli yıldız, göz, karaburun, heykel-top, aslanag-zı, deveboynu, dört yönlü koçboynuzu, eli belinde, çengel kıvrımları** (canavar ayağı-ejder-Erbek, 2002: 146), **çakmak ve eğrice su** gibi motif isimlerine rastlanır. Bazen dokumanın eni çuvalın boyu olarak kullanılır. Çuvallar çadırda veya yüklükte yan yana dizildiğinde; çuvalın yan tarafında yer alan desenli iki bordürün ortasına yine desenli ve süslemeli kolan dikilen tarafı öne getirilerek dizildiğinden bu çuval kompozisyonu da oldukça yaygın uygulanır (**Fotoğraf 9-15**, Soysaldı, 1998: 213-242. Pekin, 1975. MEG ve SB.1985).

Bu kompozisyon düzeni halk şiirinde hece vezniyle yazılmış her dört-

lükte söylenen farklı ama düzenli, kafiyeli dörtlükleri ve arasındaki aynı sözlerin tekrarı olan nakaratları hatırlatmaktadır. Yanış, nakış veya motifler ise bir Yörük kızının geleceği ile ilgili zengin ve renkli hayal dünyasının, kuracağı yuvanın bolluk bereket, sevgi ortamı beklentisinin ifadesidir. Son 20 yılda bu zenginliğin göreceli olarak azaldığı, çuval yüzeyinde bir ya da iki farklı ana bordür arasında tekrar eden ince bir bordürün yer aldığı gözlenmektedir.

Türkiye'deki heybe desenlerinin en güzel ve göz alıcı olanları heybenin gözü-yüzü denilen cep üzerindedir. Cebin alt ve üst kenarında iki yatay bordür veya dörtkenarında desenli zemini çerçeveleyen bir bordür ya da her ikisi birlikte uygulanmıştır. Cep zeminini dolduran desenlerde ya merkezden dört yöne ve köşelere doğru uzayan hatlarda gelişen ¼ raportlu madalyon ki bazı bölgelerde **göl** denir, ya da tekrar eden yatay bordürler veya küçük bir birimin simetrik tekrarları göze çarpar. İki cebin ara bağlantı dokumalarında ise cicim veya kilim teknikli bir motifin tekrarı olan daha basit desenler yer alır. Heybe motifleri arasında basamaklı üçgenlerin çevrelediği **göl, eli belinde, çakmak, göz . Sekiz köşeli yıldız, çengel**, vb. motifler çoğunluktadır (**Fotoğraf 13**).

Kullanılan Renkler

Eski sumak-vernî dokumalarda en çok görülen renkler boya bitkilerinin kök, yaprak, meyve, meyve kabuğu, çiçekleri ve madenî tuzların mordan olarak kullanılması ile elde edilmiştir. Bu sebepten sumaklar çok fazla renk değişimine uğramadan günümüze kadar gelmişler. Renkler daha güzel ve olgundur. Ayrıca doğayla özdeşleşmiştir. Günümüzde ise fabrikasyon boyamalarda tamamen sentetik boyar maddeler kullanılmaktadır. Ancak mahallî üreticiler, kooperatifler kurarak (örneğin; Keleyber şehrinde) tabii boya kullanmaya devam etme çabasıdadırlar. Sumaklarda kullanılan renkler motif ve bölgeye göre değişmektedir. Genelde kullanılan renkler **krem, bej, kırmızı, lacivert, açık mavi** ve tonlarıdır (**Fotoğraf 1, 8**).

Türkiye'de dokunan ilme ve kayma atkılı bezeme (sumak) tekniğindeki alaçuval ve heybelerde kullanılan renklerde belirgin bir sınırlama olmamakla birlikte **kırmızı, açık ve koyu mavi, krem (doğal yün rengi), siyah, sarı, zeytini yeşil**, yeni örneklerde turuncu, pembe gibi renkler görülmektedir (**Fotoğraf 9, 15**).

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi renk konusunda farklılık yok denecek kadar azdır. Türkiye'deki farklı renklerin kullanımı son 50 yılda artış göstermiştir. Bu da anilin boyaların kullanımının erken başlamasından kay-

naklanmaktadır.

Sonuç olarak; İran'ın Azerbaycan bölgesinde birçok Türk boyları yaşamaktadır. Şahseven Yörükleri Erdebil ve Tebriz civarında yoğun olarak yerleşik düzene geçmiştir. Ancak yine yaylak-kışlak düzeninde koyun yetiştiriciliği ve dokumacılıkla geçimlerini sürdürmektedirler.

Türkiye'de de özellikle Batı ve Güney Anadolu Yörükleri kendi ihtiyaçları olan eşyaları kendileri dokumakta ve bazen de satarak başka ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Türkiye'de 20 yy. başından itibaren yerleşik düzene geçen ve sayıları oldukça azalmakta olan yörükler dokuma türlerini oldukça azaltmıştır. Bu dokumalardan literatürde sumak olarak bilinen grubun son zamanlarda yapılan alan araştırmaları sırasında ulaşılabilen örneklerinin karşılaştırılması yapılmıştır.

İran-Şahseven verni (sumak, kayık) dokumaları ile Türkiye Yörükleri tarafından dokunan alaçuvall ve heybelerin teknik, renk ve bazı nakışlar (motifler) bakımından benzer özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir.

Hammaddeler bakımından İran-Azerbaycan'ında yünün yanında pamuk ve ipek kullanımı artmakta, Türkiye'de ise yünün yanında pamuk ipliği kullanılmakla birlikte bu dokumaların imali yok denecek kadar azalmıştır.

Kullanım alanları İran-Azerbaycan'ında sumak-vernii yaygı, heybe, torba, mefreş-hurç gibi ürünlerin üretimi yapılmaktayken, Türkiye'de ise sumak yaygın olarak çuval, heybe ve torba dokumalarında uygulanmıştır.

Teknik isimlendirmeler her iki bölgede aynı olmakla birlikte aksan farkı ile kayık terimi kayma şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca genç nesil tarafından ilme atkılı veya halı örnekli gibi isimlendirmeler de yapılmaktadır.

Renk özellikleri bakımından her iki bölgede de kırmızı, açık ve koyu mavi, doğal beyaz yün, en çok kullanılan ortak renklerdir.

Yanış veya nakışlar ise **sekiz köşeli yıldız, koçboynuzu, çengel kıvrımları, çakmak** motifleri ve özellikle **göl** denilen madalyonların hem isim, hem de şekil benzerliği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Türkiye'deki sumak dokumalarda hayvan figürleri daha soyut ve tanınmaz hâldedir. Örneğin; **koç boynuzu, Aslan ağzı, deve boynu** gibi motifler oldukça sembolik ifadeler ve geometrik biçimlerde uygulanmaktadır. Şahsevenlerde ise hayvan motifleri geometrik biçimlerde olmakla birlikte bütün bir figür şeklinde dikkati çeken ve hangi hayvan olduğu belli olan sade fakat net şekillerdir.

Bu sonuçlar bize Orta Asyadan çıkan Türk boylarının göç yolları ve yerleşim yerleri olan Kafkaslar ve Anadolu'nun ortak dil, anonim kültür ve sanat değerlerine sahip olduğunu, bu ortaklığı dokuma terim ve motifleriyle de ortaya koyabilmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Ayrıca Afşar, Bayat, Tekeli gibi Anadolu'da da yerleşmiş olan Türkmen boylarının dokuma ve motiflerinin de araştırılması gerekmektedir.

Bu çalışma bir bildiri niteliğinde olduğundan sınırlı tutulmuştur, ancak bu alanlarda ortak çalışmaların artırılması ve detaylandırılması gerektiği açıktır.

KAYNAK KİŞİLER

1. Yakup, Sattarzade, El Sanatlar idaresi Bölüm Başkanı, Meşkinşehir, Erdebil ili, 2005.

2. Fatma Beğim, 76 yaşında, Mugan Şahseveni, 40 yıl önce yerleşik düzene geçmiş, Meşkinşehir,.

3. Huruşi isali, 75 yaşında, Şahseven, Erdebil ili.

4. Cafer Kerimzade, atölye müdürü, 50 yaş, Kocabeyli taifesi muğan şahsevenlerinden, (sumakları kendi bölgesinde toplayıp yurt dışına gönderen kişi). Köcenek köyü-Meşkinşehir.

5. Aziz Aşgari, halıcı, 75 yaş, Kocabeyli taifesi muğan şahsevenlerinden, allafan çarşısı, Erdebil.

6. Adalet Cabbar, halıcı, 60 yaş, Kocabeyli taifesi muğan şahsevenlerinden, üst örtülü çarşısı, Erdebil.

7. Kerim Yusefi, 70 yaş, Kocabeyli taifesi muğan şahsevenlerinden, halı satıcısı (birkaç nesildir ki bu işi yapıyorlar), Erdebil.

KAYNAKÇA

Abdullayeva, M. E. Q, (2002), **Xalçaçılıq Terminlerinin İzahlı Lüğəti**, Bakı, Dövlət universiteti Neşriyat, Bakı.

Anonim, (2004), **Doğu Azerbaycan Coğrafyası**, Milli Eğitim Bakanlığı, İran.

Anonim, (2003), **Doğu Azerbaycan Aşayir Kooperatif Birliđi, istatistikleri**, Erdebil ili.

Anonim, (1985), **Mut ve çevresinde milli El Sanatlarımız**, MEGve SB. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü yay, Ankara.

Atlıhan, Ş., (1999), "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar", **Erdem-Halı Özel Sayısı-I**, C: 10, S: 28, A.K.D.ve T. Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Azer, S., (Çeviri: M Sadık Aran), (1942), **İran Türkleri**, T.T.K. kütüp-

hanesi, kayıt no; 55525 Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

Balpınar, B., (1982), **Kilim-Cicim Zili- Sumak Türk Düz Dokuma Yayguları**, Eren Yayınları, İstanbul.

Efendi, R., Eliyeva, K., (1998), **Azerbaycan Xalı ve Xalçacılıq Terminleri Lüğati**, Azerbaycan Elmler Akademisi, Bakı.

Erbek, M., (2002), Çatalhöyükten Günümüze **Anadolu Motifleri**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Gantzhorn, V., (1998), **Oriental Carpets**, Taschen, Köln.

Kerimov, Latif, (1961), **Azerbaycan Halçası I**, Azerbaycan elmler Akademiyası, Bakı, Leningrad: 4

Kuhestani, H., (2001), **Katalog**, Erdebil ili El Sanatlar Kurumu Başkanlığı, bölge araştırması.

Mizban, H., (2003), **Şahseven Yörükleri ve Erdebilde Verni nakışlarının incelenmesi**, Tahran Güzel Sanatlar Fakültesi, yayımlanmamış lisans tezi, Tahran.

Pekın, E., (1975), “Yörük Çuvalları”, **Sanat Dünyamız**, Yapı ve Kredi Bankası yay, S: 5 (Eylül), Ankara.

Reinhard, U., (1977), “Silifke Yöresi Dokumaları”, **I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildiriler**, V. Cilt-Etnografya, Kültür Bakanlığı, Folklor Dairesi Yay: 22, Ankara. Sabahi, T., (1998), **Shahsavan Jajım**, Cato, Italy, 22.

Soysaldı, A., (1999), “Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri”, **Erdem-Halı Özel Sayısı-I**, C: 10, S: 30, A.K.D.ve T. Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 599-613, 752-775.

Soysaldı, A., (1998), “Tarsus Köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri”, **Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu Bildirileri**, 25-26 Aralık 1998, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yay. Tarsus, 213-242.

Sümer, F., (1999), **Oğuzlar**, T.D.A.V, İstanbul, 445-447.

Tağiyeva, R., (2005), **Azerbaycan Xalçası Maişete**, Yayımlanmamış Makale, Bakı.

Ürer, H.,(1999), “Emirdağ (Afyon) Yöresi Düz Dokuma Yaygı Geleneği ve Bindallı Motifli Kilimler”, **Erdem-Halı Özel Sayısı-I**, C: 10, S: 30, A.K.D.ve T. Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 647-652, 795-802.

Fotoğraf 1: Şahseven-vernî. Arasbaran bölgesi, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 2: Keleyber ve Aher yöresi, vernî, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 3: Meşgin ve Muğ an yöresi, vernî (yaygıt), bu yörelerde **göl** ve **hayvan** motifi çok kullanılmaktadır, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 4: Şahseven verni (yaygı), ters-yüz detay, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 5: Şahseven fermeş detayı (Ankara Etnoğrafya Müzesi), Benzer Örnek için bkz Stone, 1997;163).

Fotoğraf 6: Ş ahseven dokuması, Mafraş-fermeş parçası (Ankara Etnoğrafya müzesi).

Fotoğraf 7: Ş ahseven heybe detay, balıksırtı tarzı kayık dokuma, (Sarnesar arşivi)

Fotoğraf 8: Ş ahseven dokuması heybe genel görünüş, (Sarnesar arşivi).

Fotoğraf 9: Batı Anadolu, alaçuval, Fotoğraf 10: Tarsus, ilme ve kayma atkılı alaçuval, 20.yy, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 11: Tarsus yöresi, Yatay bordürlerde **eli belinde, göz ve yıldız** araları **goraf** nakışlı(motifli) alaçuval, 19.yy, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 12: Tarsus, Dokuma eni çuval boyuna gelen **Kırkbudak** motifli bir alaçval örneği, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 13: Antalya Kayma ve ilme atkılı, **yıldız** motifli heybe yüzü, 20.yy, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 14: Tarsus, alaçuval bordür detayı, **Karaburun, kıvrım** nakışı, bordür sınırları **çakmak** nakışlı su, 20.yy, (Soysaldı arşivi).

Fotoğraf 15: Tarsus, alaçuval bordür detayı, **yedi dağ çiçeği** nakışı (karaburun, kıvrım) ve **çakmak** nakışlı su, Balıksırtı ilme (sumak) dokusu, 20.yy, (Soysaldı arşivi).

